

The letters deal with the Ottoman preparation and the assurance for aid on Prince's part. During Vienna's siege the Prince continually sent to the surrounded people news from the Ottoman camp. The advice given to the Great Vizier not to attack Vienna because the surrounded people are exhausted was for the latter ones a precious respite. His particular political sense as well as his ability helped him to convince the Turks to entrust to him the task to try to begin peace negotiations with surrounded people, fact that enabled him to be in touch with the latter ones. The famous cross that was found in the Ottoman camp on the place where the Romanians were, proved the Romanians option in favour of the Christian forces.

These facts were synthesized by General Woldstein in his letter of 29 February 1688 sent to Serban Cantacuzino in which asserted for history: "those great deeds Your Highness did during Vienna's siege."

Asediul Vienei din 1683 oglindit în câteva manuscrise românești și străine

CONSTANTIN ȘERBAN

Asediul Vienei din 1683, ca moment crucial în istoria orașului cu același nume și cu adinci semnificații în istoria Imperiului habsburgic prin implicațiile profunde pe care le-a avut în contextul relațiilor internaționale europene de la sfârșitul secolului al XVII-lea și prin consecințele pentru existența Imperiului otoman în secolele următoare, a atras atenția specialiștilor încă din anul în care a avut loc acest important eveniment istoric. O investigație cu caracter bibliografic efectuată încă din a doua jumătate a secolului trecut cu privire la evenimentul amintit a relevat existența a 341 lucrări cu caracter istoric¹. Optzeci de ani mai târziu, o reevaluare a producției istoriografice privind aceeași problemă a ajuns la concluzia că numărul cercetărilor sporise de aproape 8 ori ajungând la 2 547 lucrări².

Fără îndoială că din anul 1955 și pînă astăzi preocupările specialiștilor în această direcție au sporit substanțial numărul lucrărilor.

Avînd în vedere importanța evenimentului și pentru istoria noastră, ne-am propus să facem cunoscute câteva date despre mai multe manuscrise inedite românești și străine aflate în arhive din România semnalate parțial de unii cercetători, dar care pînă acum n-au făcut obiectul unui studiu special.

Din punctul de vedere al conținutului, o parte din manuscrisele românești sînt traduceri după scrierile învățatului grec Jeremia Cacavela care, în timpul lui Constantin Brîncoveanu, la cererea expresă a domnului a tradus în grecește o broșură italiană³ apărută chiar în 1683. E vorba de *Ragguaglio storico della*

¹ H. Kapdebo, *Bibliographie zur Geschichte der beiden Türkenbelagerung Wien's 1529 und 1683*, Wien, 1876, p. 41—132; despre asediul Vienei din anul 1529 erau 135 titluri.

² W. Sturminger, *Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerung Wien's 1529 und 1683*, Graz, Köln, 1955, p. 60—333; cu privire la asediul Vienei din 1529 se scriseseră 534 lucrări.

³ J. Cacavela, *The Siege of Vienna by the Turks in 1683 translated from an Italian Work published anonymously in the Year of the Siege*, F. H. Marshal, Cambridge, 1925, p. 3.

*guerra tra l'armi cesaree e ottomane dal principio della ribellione degli Ungari fino anno corrente 1683, Venezia 1683 care apoi în grecește a purtat titlul Is orian to tou apokleismon tis perfimon poleos Vienas, apo tous katapanta apistous atheous mousoulmanous*⁴. Manuscrisul grec a lui J. Cacavela aflat și azi la British Museum⁵ a văzut lumina tiparului abia în epoca interbelică prin grija istoricului englez F. H. Marshal de la Birkbeck College⁶.

Manuscristele românești realizate după J. Cacavela aparțin mai multor copiiști din cele trei Țări Românești fapt care după părerea noastră este semnificativ. Semnificativ este și faptul că toate au fost elaborate în secolul al XVIII-lea când pe teritoriul Principatelor române s-au desfășurat mai multe războaie ruso-austro-turce și la care au luat parte împotriva turcilor detașamente de voluntari români luptând alături cind de armata austriacă, cind de cea rusă. Concluzia este că în acest secol în Țările Române pătrunsese în conștiința contemporanilor ideea că puterea otomană putea fi înfrîntă, ca la Viena, în 1683, și că poporul român urmărea să-și redobîndească independența deplină folosindu-se de acțiunile politico-militare ale adversarilor redutabili ai Înaltei Porți, Austria și Rusia.

În știința istorică românească sînt semnalate pînă acum, fie în unele cataloage fie în studii românești de istorie universală⁷, trei manuscrise referitoare la asediul Vienei.

Primul din ele, intitulat *Războiul de la cetatea Beciului ce au avut turcii cu nemții*⁸ este inclus într-un miscelaneu copiat în 1753 de Ion Cozma, probabil din inițiativa lui Matei Ghica, domnul Moldovei⁹. Pînă în prezent este cel mai complet manuscris tradus în românește după manuscristul lui J. Cacavela. Din punctul de vedere al conținutului cuprinde preliminarile războiului dintre Imperiul otoman și Liga sfîntă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea precum și începutul, desfășurarea și sfîrșitul asediului Vienei din 1683. În text un loc deosebit îl ocupă cîteva documente redade integral care ne permit să avem o imagine mai amplă în ceea ce privește proporțiile acestui eveniment de importanță europeană. Spre exemplu, documentele respective ne oferă posibilitatea de a afla condițiile alcătuirii Ligii sfînte la 18 aprilie 1683, efectivele armatei otomane și ale armatelor aliaților adversari ai Porții. Astfel știm că față de 43 000 ostași ai Ligii sfînte, cărora zilnic li se asigurau pentru consum 60 740 mertece de mîncare, otomanii aveau 283 300 oameni. Dintre aceștia, 18 000 proveneau din cele trei Țări Române și aveau printre altele ca armament 20 tunuri mari, 15 000 arcuri tătărăști cu 300 000 săgeți. Manuscristele ne arată că aliații au luat ca pradă de război, după bătălia finală din 12 septembrie de sub zidurile Vienei, 160 tunuri mari, 200 care cu iarbă de pușcă, 18 000 grenade de mînă, 15 000 ocale silitră, 18 000 gloanțe de tot felul.

Expunerea evenimentelor din primăvara și vara anului 1683, legate de asediul Vienei, are caracterul unui jurnal de campanie ținut zi de zi de o persoană care s-a aflat în orașul asediat, dar și în preajma comandanților militari care au organizat apărarea populației orașului. Se dau detalii despre: întîlnirile împăratului Leopold I cu ducele de Lorena și cu generalul Starhemberg, comandantul militar al orașului; părăsirea orașului de către împărat care, luîndu-și curtea, s-a

⁴ A. Camariano-Cioran, *Jeremia Cacavela et ses relations avec les Principautés roumaines*, în „Revue des études sud-est européennes, 1—2/1965, p. 174.

⁵ J. Cacavela, *op. cit.*, p. 2.

⁶ V. Papacostea, *Manuscriste grecești din arhive străine relativ la istoria românilor*, în „Revista Arhivelor“, nr. 2/1961, p. 286.

⁷ P. Cernovodeanu, *Preoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles*, în „Revue Roumaine d'Histoire“ nr. 4/1971, p. 715, 1/1972, p. 69.

⁸ Biblioteca Academiei R. S. România, Manuscriste românești, nr. 3671, f. 126—173, are 162 capitole.

⁹ *Ibidem*, f. 173.

retras la Linz; sosirea trupelor otomane în fața zidurilor orașului la 14 iulie; începutul asediului care a constat din ridicarea de fortificații de cîmp în fața zidurilor orașului și din bombardamente executate sistematic ziua și noaptea; luptele desfășurate în afara zidurilor între otomani și austrieci; incursiunile nocturne ale asediaților în tabăra inamică; pierderile în oameni și materiale ale ambelor părți; legăturile dintre asediați și trupele polone care veneau să despresoare orașul; lipsa de alimente în orașul asediat. Amplu sînt reflectate bătălia decisivă din 12 septembrie, încheiată cu completa înfrîngere a otomanilor, ecoul internațional al acestei bătălii, urmările nefaste pentru principalii comandanți ai otomanilor în frunte cu marele vizir Kara Mustafa uciși din porunca superiorilor lor.

Al doilea manuscris este intitulat *Istoria cînd au mers turcii să ia Beciul*, copiat la 12 iulie 1766 de ieromonahul Grigorie din Țara Românească din porunca lui Radu Voinescu, fost mare stolnic¹⁰. Din păcate, primele două file de la începutul manuscrisului lipsesc. Aflat tot într-un miscelaneu, acesta nu este împărțit pe capitole ca cel precedent, dar cuprinsul său este similar, cu observația că nu avem de-a face cu o copie identică, ci reprezintă o traducere deosebită a aceluiași text. Al treilea manuscris, intitulat *Începerea și istoria războiului de la cetatea Beciului pe care o au înconjurat turcii și cu alte limbi*¹¹, face parte tot dintr-un miscelaneu copiat în 1788 de căpitanul Zanfir Marco de la Brașov. Acestuia îi lipsesc însă cîteva file de la sfîrșit. Manuscrisul al treilea cuprinde în plus față de cele două precedente subtitluri de capitole menite să sintetizeze conținutul acestora, cum ar fi *Împăratul Leopold fuge din Beci* sau *Craiul leșesc sosește cu oastea spre ajutorul Vienei sau A doua bătăie a păgînilor*. Tot la al treilea manuscris se mai întilnesc unele note marginale care indică omisiunea din text a unor cuvinte, incluse ulterior după o nouă lectură a copieii.

Un studiu comparat al celor trei manuscrise ne permite să observăm că ele nu coincid nici ca stil — fiind trei traduceri separate după text grecesc — și nici în ceea ce privește datele cantitative despre efectivele armatelor beligeranților, cuantumul capturii de război etc. În schimb, toate sînt fără deosebire atunci cînd reproduc desfășurarea cu succes a luptei armatelor Ligii sfinte contra otomanilor în 1683.

Fără a avea aceeași sursă de inspirație, mai există încă un manuscris românesc, cu mai multe variante, lipsit pînă în prezent de o ediție critică. El cuprinde printre alte date interesante despre asediul Vienei din 1683 comentarii vizind efectele acestui eveniment în politica europeană în următorii ani, în special pînă în 1686. Manuscrisul este parte integrantă dintr-o cronică sirbească redactată în limba română și intitulată *Letopisteul slovenilor Iliricului Misiei cei de sus și al Misiei cei de jos* aparținînd lui Gheorghe Brancovici¹². El a fost copiat de Radul Lupescul, logofăt de divan, fiul lui Mihail ieromonahul, la anul 1727 în Țara Românească. Spre deosebire de manuscrisele românești anterior prezentate, acesta cuprinde o amplă relatare a modului în care a fost executat la 5 decembrie 1683 prin sugrumare, din porunca sultanului, marele vizir Kara Mustafa¹³.

¹⁰ Ibidem, nr. 3151, p. 1—68.

¹¹ Ibidem, nr. 3161, f. 216—279.

¹² Bibl. Acad. R. S. România, ms. rom. 156; vezi și alte copii ms. 959, 1267, 1368, 3450, 4468, 5646; vezi și Arh. St. București, ms. rom. 1528 (microfilm rola 421 c. 79—158).

¹³ Publicat de N. Iorga cu unele inadvertențe în „Revista istorică” nr. 1—6/1917 p. 9—15 comentarii 26—118 text sub titlul *Despre cronica lui Gheorghe Brancovici*; vezi și studiul lui P. P. Panaitescu, *Istoria slovenilor în românește din secolul al XVIII-lea*, în „Revista istorică română”, 1940, X, p. 80—129.

Din categoria manuscriselor străine aflate în fondurile de arhivă din țara noastră menționăm mai întâi unul redactat în italiană, inedit pînă acum, dar semnalat în urmă cu peste un deceniu într-un periodic de specialitate¹⁴. Ca parte integrantă dintr-un miscelaneu, poartă titlul *Giornale dell'assedio di Viena fatto di turchi nel 1683*¹⁵. Titlul ne relevă caracterul unui jurnal de campanie elaborat între 7 iulie și 16 septembrie 1683. Autorul nu ne este cunoscut, dar presupunem că a fost unul din ofițerii care au luptat sub comanda ducelui de Lorena și a generalului Ernst Rudiger von Starhemberg, comandantul militar al forțelor austriece asediate în oraș. În comparație cu manuscrisele precedente românești despre care credem că aparțin unor clerici, acesta este creația unui militar de profesie de vreme ce multe amănunte din jurnal cuprind termeni tehnici pe care putea să-i cunoască numai un profesionist în materie. Numai un ofițer ar fi putut reda atât de sugestiv modul de bombardare a orașului, felul de a se efectua incursiunile organizate de asediați în afara zidurilor Vienei, specificitatea construirii fortificațiilor sau de transmitere a știrilor militare din tabăra otomană în aceea a aliaților ș.m.a. Pentru noi manuscrisul este important întrucît ne dezvăluie existența unor legături secrete între Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești și asediați realizate prin intermediul unor agenți. Mai multe detalii privind bătălia generală dintre beligeranți din 12 septembrie 1683 încheiată cu înfrîngerea otomanilor aduce la lumină date noi.

Un alt manuscris străin inedit redactat în limba germană, intitulat *Eyness traurig Krieg Anfangs des 1683 Jahrs verwandelt in denn frolichen Lorber Herrlicher Victorien gegen Ende ermelten Jahrs. Auss bewehrten Relationen, verlassliche Sendtschreiben und dewissen Nachrichten zusammengezogen*¹⁶, are un conținut diferit, el reprezentînd o prelucrare cu caracter istoric, literar și memorialistic de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului următor; autorul care scrie în proză și versuri trebuie să fie un călugăr franciscan din Tirolul de Sus. Din aceste motive cititorul întilnește pagini de evocare a faptelor de arme ale ostașilor Ligii sfinte în lupta cu otomanii sub zidurile Vienei. Alteori în text autorul anonim insistă asupra: lucrărilor de fortificație, de minare a zidurilor orașului; desfășurării bătăliei finale din 12 septembrie 1683; serbărilor organizate la Viena după victoria contra otomanilor; urmării otomanilor pînă în Ungaria. Interesante mai sînt tot aici știrile privind activitatea agenților secreți ai aliaților care au cules informații din tabăra otomană. Important pentru istoria poporului nostru este textul privind descoperirea făcută în interiorul fostului lagăr otoman, imediat după bătălia finală, a crucii de lemn ridicată de Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești în semn de omagiu pentru vitejia populației asediate din Viena.

Ultimul manuscris străin cu titlul *Tagebuch der Wiener Angelegenheiten (Affaire) im Jahre 1683 beschreiben von Nicolaus von Dyakowski kammerling seiner majestät des Königs Johann III Sobiesky von Polen*¹⁷. Textul de care dispunem, un fragment numai, cuprinde o relatare asupra operațiilor militare ale armatei austriece în toamna anului 1683, după despresurarea Vienei, operații militare desfășurate timp de cîteva săptămîni în nordul Moldovei, la Suceava și în regiunea de la nord de oraș. Datele pe care le procură acest martor ocular se referă la efectivul celor doi beligeranți. Dyakowski relatează că înfruntarea s-ar fi făcut între 10 000 poloni și 50 000 de turci care beneficiau de sprijinul a

¹⁴ Dan Buciumeanu, *La Drobeta-Turnu Severin un manuscris italian din 1683 despre participarea românilor la asediul Vienei*, în „Revista bibliotecilor“, 7/1982, p. 424—425.

¹⁵ Arh. St. Drobeta-Turnu Severin, ms. 6, f. 52—78.

¹⁶ Biblioteca Academiei R. S. România, manuscris german, nr. 114, 83 f.

¹⁷ Arh. St. Suceava, fond T. Bălan manuscrisul I, 95 textul integral al jurnalului în limba polonă a fost publicat în Polonia în secolul trecut.

80 000 tătari. De asemenea el descrie etapele desfășurării acestei campanii, eroismul ostașilor și ofițerilor din armata polonă și greutățile acestei campanii, provocate de climă.

Apreciem că utilizând aceste izvoare istorice specialiștii vor aduce noi contribuții la cunoașterea desfășurării asediului Vienei din anul 1683, urmărilor evenimentului pe plan european și la oglindirea aportului Țărilor Române la victoria aliaților din cadrul Ligii sfinte.

R É S U M É

Le but poursuivi par l'auteur est de communiquer quelques données sur plusieurs manuscrits roumains et étrangers gardés dans les archives de Roumanie, qui se rapportent au siège de Vienne et qui, quoique signalés en partie par certains chercheurs, n'ont jamais formé l'objet d'une étude spéciale.

Parmi les manuscrits roumains, trois représentent des traductions séparées des écrits de l'érudit grec Jérémie Cacavela. On les doit à plusieurs copistes des trois Pays Roumains et datent du XVIII-ème siècle. Les trois manuscrits offrent des informations sur les préliminaires de la guerre entre l'Empire Ottoman et la Sainte-Ligue, ainsi que sur le commencement, le déroulement et la fin du siège de Vienne en 1683.

Un quatrième manuscrit roumain représente une des parties intégrantes d'une chronique serbe rédigée en roumain. Parmi un tas d'informations intéressantes, il comprend des commentaires sur les conséquences que cet événement a eu pour la politique européenne, surtout jusqu'en 1686.

Parmi les manuscrits étrangers, le premier (rédacté en italien) dévoile les liaisons secrètes qui ont existé entre le prince régnant de Valachie Șerban Cantacuzino et les assiégés. Le second, qui est écrit en allemand, atteste entre autres la découverte à l'intérieur de l'ancien camp ottoman de la croix de bois que Șerban Cantacuzino avait fait élever en signe d'hommage à la vaillance des habitants de Vienne assiégée.

Le dernier manuscrit étranger, qui n'est pratiquement qu'un fragment en allemand, décrit les opérations militaires que l'armée autrichienne avait déployé pendant quelques semaines dans le nord de la Moldavie, après le désinvestissement de Vienne.

P R É C I S

The author tries to make known some data as regards several Romanian and foreign manuscripts, relating to the Vienna siege, preserved in the Romanian archives, that were partly signaled by some scholars but not yet treated in a special study.

Three of the Romanian manuscripts are distinct translations of the learned Greek Jeremia Cacavela's works. They belong to many transcribers of the Romanian provinces and dated from the 18th century. The three manuscripts offer information concerning the preliminaries of the war between the Ottoman Empire and the Saint League as well as the beginning, the development and the end of the Vienna siege in 1683.

A fourth manuscript is part and parcel of a Serbian chronicle drawn up in Romanian. It includes, among other interesting data, some commentaries on the effects of this event upon the European policy, particularly till 1686.

From among foreign manuscripts, the first (drawn up in Italian) reveals the relationship between the Wallachian Prince Șerban Cantacuzino and the beleaguers. The second one, written in German, asserts, inter alia, the finding inside the former Ottoman camp of the wooden cross erected by Șerban Cantacuzino as homage to the valour of the besieged people in Vienna.

The last foreign manuscript, in fact a fragment in German, describes the military operations of the Austrian Army developed for some weeks in the North Moldavia after Vienna's relieving.